

Claus Uhlig dolgozatában azt vizsgálja, beszélhetünk-e a reneszánszban nemzeti eposzról, hiszen a kor, a közfelfogás szerint, a nemzeti öntudat ébredésének kora is. Vizsgálatában a következő eredményekre jut: (a) a reneszánsz irodalomelmélet eposz-felfogásában szó sincs arról, hogy az eposz nemzeti jellegű kellene hogy legyen. (b) Boiardo, Ariosto, Tasso eposzai egyfelől dinasztikus jellegűek, másfelől a nemzetenél általánosabb erők összeütközését ábrázolják. (c) Valóban nemzeti jellegű (a nemzet dicsőségét megörökítő) Camöens *Luziáddák* c. eposza. (d) Bár Spenser *Tündérr királynőjé*ben is vannak ilyen vonások, egészében megmarad az uralkodó család dicsőítésénél, illetve az általánosabb (erkölcsi) erők ütköztetésénél.

Hosszú az út Ovidius Fastijától Nathan Chytraeus *Fasti ecclesiae Christianae*-jáig. Ezt Paul Gerhard Schmidt mutatja be a középkori verses kalendáriumokon át egészen a reformáció koráig. A kryptokálvinista Chytraeus is hónapról hónapra halad az ünnepek megnevezésében. A jeles napokat nála a történelem nagy formálói foglalják el. A reformátorokat is közéjük sorolja, akik békesen megférnek az egyház régi szentjeivel. A törökkel küzdő magyarságra is figyelnek akkor Európában, ezért kapott helyet a kalendáriumban Szent István és Mátyás király is.

Borzsák István Bornemisza Péter Sophoklés-fordítását elemezi. Georg Tanner bécsi tanítványa Melanchthon tanítását is gyümölcsözteti, amikor sa-

ját korára, a sokféle zsarnokság alatt nyögő, meggyötört hazára igazítja az eredeti szöveg mondandóját. Az adaptáció rendelkezésre készült, hogy az Universtason belül elkülönülő kis magyar közösség összetartozását erősítse.

Az antik Róma szellemi öröksége és a régi magyar irodalom történelem-szemlélete a tárgya Havas László tanulmányának. A jelentős történeti munkák vizsgálata azt bizonyítja, hogy valamennyiüknél vezérelv az organikus szemlélet. A történelmet valamennyien úgy tekintik, mint egy élőlényt, amely a természet törvényeit követi. Ez a nézet már az ókori szerzőknél is kimutatható, de legalább ilyen erős hatással lehetett az úgynevezett „wittenbergi történet szemlélet” a Melanchthon nevelte tanárok örökségképében.

Vásárhelyi Judit Szenci Molnár Albert keresztény humanizmusáról ír. Egyszerre volt tagja a *res publica* litterarianak és elkötelezettje a magyar nyelv kiművelésének ez a fáradhatatlan közvetítő. Amit odakint tanult és gyűjtött, azt honfitársai javára kamatoztatta. A tanulmányíró méltán figyelmeztet arra, hogy máig énekelt zsoltárai a szétszóródott magyarságot ma is összefogják.

Klaniczay Tibor emlékének szól a kötet ajánlása, a fáradhatatlan szervezőnek, aki olyan sokat tett azért, hogy hazájának a *res publica* litterariában helyet szorítson.

Ritoókné Szalay Ágnes

IOANNES BOCATIUS: OPERA QVAE EXSTANT OMNIA. PROSAICA

Edidit Franciscus Csonka. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1992. 583 l. (Bibliotheca scriptorum medii recentisque aevorum. Series nova, tomus XII/3.)

Ioannes Bocatius (Bock) prózai műveinek kötetével teljes lett a három részes életműkiadás, előttünk áll a legjelentősebb magyarországi késői humanista költő munkássága. A recensens

nehéz helyzetben van, hiszen a dicséreteket és a bírálatokat már az első két kötetrel kapcsolatban elmondta, mégis ismételtlen ki kell fejeznie csodálatát a munka szakmai pontosságá, alaposá-

ga és méretei láttán. A kollégák számára ez maga a kihívás, nekünk is ilyen köteteket kell majd letennünk az asztalra.

Fontos műveket tartalmaz ez a kötet is, csak a legkiemelkedőbbeket említve: egy történelemelméleti tanulmányt „Historia parasceve” címmel, a szerző beszámolóját Bocskay István és Mohamed nagyvezír 1605-ös Rákos mezei találkozójáról (benne a hódoltságbeli Pest és Buda egyedülálló leírásával), valamint a fogságáról szóló „Olympias carceraria”-t, amelynek kézírata a közelmúltban került elő, s már megjelent magyar fordításban. Ezeket túl elképesztő mennyiségű levéltári forrás olvasható itt Németországból, Bécsből, Eperjesről és Kassáról; különösen látványos a könyv végén található összeállítás, amely a Bocatiusról szóló kéziratok forrásokat adja évenkénti bontásban. Ezek után már semmi más nem következhet, mint a szerzőről szóló monográfia, remélem rövidesen olvashatjuk Csonka Ferenc tollából, mondjuk a „Humanizmus és reformáció” című könyvsorozatban.

A könyv olvastán megfogalmazandó tanulságok közül újra meg kell említenem azt, amit már előző recenziómban is pedzettem: mennyire különös és egyedi Kassa szellemi klímája a 17. század elején. Sehoh az országban nem keverednek így a nemzetiségek (a kötetbeli példák: a szlovák Thoraconyus János házassága Papp Ferenc özvegyével, a szorb-német Bocatius fiának magyar nyelvű feljegyzése az apai ház eladásáról), s főleg nem keveredik máshol ilyen módon a két nagy protestáns felekezet: csak itt elképzelhető, hogy a kálvinista Alvinczi Péter a lutheránus többségű város elsőpapja legyen. Egyedül Kassán történhetett meg, hogy a felekezetiileg ortodox evangélikus Bocatius politikai szempontból úgy viselkedjen, mintha református lenne. Nemcsak Kassa kapuinak

megnyitására gondolok Bocskay előtt, hanem a németországi követjárására is: pontosan azokat a nagyrészt kálvinista fejedelmeket kereste fel, akik az érlelődő harmincéves háborúban majd a Habsburgok ellen fordulnak, miközben a lutheránusok – élükön Szászországgal – császárhűek maradnak, illetve kívárnak.

A hibátlan szövegközlés mellett a harmadik kötetre is ugyanazok a gyengeségek a jellemzőek, mint az első kettőre: a nehezen áttekinthető szerkezet, illetve a névmutató hiányosságai. Az egész kiadást együtt látva eléggé kaotikus a kép, rengeteg a keresztbe utalás, főleg ha egy nyomtatvány prózát és verset is tartalmaz a szerző tollából. Nem tudom lehetne-e az alkalmazottnál jobb megoldás, de talán mégis célszerűbb lett volna egyszerű időrendben közölni a műveket, bennük a más szerzők által írott versekkel, levelekkel, s a végén jöhettek volna a rá vonatkozó levéltári források. A névmutató hibái számomra érthetetlenek, egy jó lektor kis munkával ki tudta volna őket igazítani, a lektor nevét azonban hiába kerestem a könyvben. Legfőbb baja az, hogy igen sokszor csak a szövegben található alakot vették be a mutatóba, pedig máshol megadja a helyes vagy mai alakot is (itt sem következetes formában). Így lett Hugo Grotiusból „Grotius Hügeianus”, szinyei Merseből „Merse de Sine”, briberi Melithből „Melith de Priber”, Mladosewithből pedig „Mladosowith”. Többször hibás a csupán családnéven említett keresztnevének azonosítása: Matthaues Dresser nem „Matthias”, Janus Gruter (Gruyter) nem „Johannes”, Kopácsi Ferenc (a Szepesi Kamara tanácsosa) és nem „Kopaczi(n) Stephanus” (az apja). A névmutató számára ismeretlen keresztnevű Heerbrand magiszterről tudjuk, hogy Johannak hívták és kassai elsőpap volt, amíg összeütközésbe nem került Mátyás főher-

ceggel, David Chytraeus nevét „y”-nal kell írni (ahogyan a főszövegben is volt), nem „i”-vel, mint a mutató teszi, Thury Györgyre, a hadvezérre hibás az utalás két esetben, ahol Thúri Farkas Pál leveléről van szó. Különösen furcsa – tudva, hogy Csonka Ferenc jól tud szlovákul – a hibás szlovák helységnevek felbukkanása: Gálszécs az Sečovce és nem „Sešovce”, Márkusfalva pedig Markušovce és nem „Markošovca”. Találtam a névmutatóban nem szereplő nevet is: a könyvjegyzékben (474. lap, 81. tétel) szó van egy bizonyos Major által összegyűjtött régi versekről, ő nem más mint Johann Major, neves

wittenbergi latin költő. S végül még egy téves névfeloldás: Kecskeméti M. István budai lelkész nevében az „M”-et nem lehet „Magister”-nek olvasni, az egyszerűen az ismeretlen családi név rövidítése a származásra utaló Kecskeméti mellett.

Az egész tudományos teljesítményen ezek csak apró szépséghibák, semmit sem csökkentenek azon a tiszteleten, amelyet a sajtó alá rendező Csonka Ferenc teljesítménye osztatlanul élvez az egész régi irodalommal foglalkozó szakma körében.

Szabó András

ARANY JÁNOS: „TISZTELT ÍRÓTÁRS!”

Kötetben még nem szereplő kritikai írások, glosszák. Kovács Sándor Iván irányításával és jegyzeteivel kiadja az ELTE Régi Magyar Irodalomtörténeti Tanszékének Arany-semináriuma: Bak Mariann, Bodó Teodóra, Erdei Anna, Gyenes Erzsébet, Simonyi András, Szegedi Eszter, Szundi Tamás. Budapest, 1993. 157 l. („Csak tiszta forrásból”. A Magyar Irodalomtörténeti Társaság „Szövegkiadások” sorozata 2.)

Nem vagyok Arany-kutató, ahogyan Kovács Sándor Iván sem. De Arany életműve kikerülhetetlen: magam is írtam néhányszor róla; bemutattam a *Tengeri-hántás* azóta elveszett kéziratának szöveggkritikai tanulságait; ismertettem Barta János monográfiáját; méltattam Juhász Gyula nyomán az *Őszikék* költőjének modernségét... Kovács Sándor Iván a *Zrínyi és Tasso* keletkezéstörténetét nyomozva került szembe az életművel, s az 1992. áprilisi békéscsabai meg nagyszalontai Arany-tanácskozás kínálta neki az alkalmat, hogy vizsgálódásainak tanulságait közlétegye (*Az Arany-folyóiratok és feltárásuk további lehetőségei*, Irodalomismeret, 1992, 38–43.). S ahogy korábban tanítványaiból verbuvált, egy évtizedig működő Zrínyi-semináriuma a *Zrínyi könyvtár* és a *Zrínyi dolgozatok* köteteivel gazdagította irodalomtörténeti-írásunkat, most Arany-seminá-

riumot hívott életre, s tagjai közül heten részt vettek a kiadvány anyaggyűjtésében.

Arany kritikai kiadásának 11. és 12. kötetében Németh G. Béla 1963-ban és 1968-ban kiadta a szerkesztő Arany széljegyzeteit, megjegyzéseit, üzeneteit. Már ott megállapította, hogy „Aranynak még egy kisebb kötetre való írása lappang, elsősorban két folyóiratában” (*AJÖM* 12: 608). Ez a két folyóirat a Szépirodalmi Figyelő (1860–62) és a Koszorú (1863–65). A kötetnyire becsült Arany-írás természetesen névtelen, ezért tanulmányozásuk, szerzőségük megállapítása vagy legalább valószínűsítése, attribúciója, a névvel jegyzett cikkek számbavételénél jóval több időt kíván. Közben az Arany kritikai kiadás sajnálatosan meglassult, így örülnünk kell, hogy Kovács Sándor Iván tanítványaival mintegy elébe ment az esedékes pótkötetnek, s addig